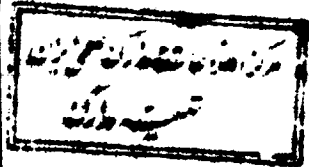

اللَّهُ الرَّحْمَنُ

وَالْمَنَّانُ

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده علوم زمین

گروه جغرافیا

پایان نامه

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد جغرافیای

انسانی (گرایش شهری و روستایی)

موضوع:

استقرار صنایع کوچک در توسعه اقتصادی
و انتظام فضایی نواحی روستایی

مورد: بخش جواد آباد شهرستان ورامین

استاد راهنما

دکتر محمد تقی رضویان

استاد مشاور: دکتر عباس سعیدی

نگارش

حمید رضا شیبانی

اردیبهشت ۱۳۷۷

با سپاس از قادر متعال

و به یاد ائمه اطهار

تقدیم به والدین گرامی ام و آنها که صلابت

وجودی خود را در محترم شمردن و تفاهم

اندیشه‌ها جستجو می‌نمایند.

با سپاس و قدردانی فراوان از زحمات اساتید
راهنما و مشاور، دکتر محمدتقی رضویان و دکتر
عباس سعیدی که در نگارش این رساله مرایاری
رسانیدند.

بخش اول: مبانی نظری ۴

کلیات:

۱ طرح مسئله..... ۱

۴ جنبه‌های جغرافیایی موضوع..... ۴

۵ بیش فرض‌ها و ضرورت‌های بررسی..... ۵

۶ روش تحقیق:..... ۶

فصل اول: شناخت و جایگاه صنایع کوچک در توسعه

۱-۱: شناخت صنایع کوچک ۷

۱-۱-۱: تعریف صنایع کوچک ۷

۱-۱-۲: ویژگی‌ها و اهمیت خاص صنایع کوچک ۷

۱-۱-۳: مشخصات صنایع کوچک در ایران ۸

۱-۱-۴: محدودیت‌ها و نقاط ضعف و آسیب‌پذیری صنایع کوچک ۱۵

۱-۱-۵: ویژگی‌های خاص صنایع کوچک در برنامه توسعه ۱۶

۱-۱-۶: نقش صنایع کوچک در توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه ۱۸

۲-۱: صنایع کوچک و تمرکززدایی ۲۳

فصل دوم: صنعتی کردن مناطق روستایی ۳۰

۱-۲: تعریف و ویژگی‌های صنایع کوچک روستایی ۳۰

۲-۲: اهداف ایجاد و گسترش صنایع در روستاها ۳۰

۳-۲: انواع صنایع کوچک روستایی ۳۵

۴-۲: تکنولوژی مناسب روستایی ۳۷

۵-۲: نقش تعاونی در صنعت روستایی ۴۰

۶-۲: نقاط قوت و ضعف صنایع روستایی ۴۱

۷-۲: خط مشی های اساسی برنامه دوم توسعه در صنایع روستایی..... ۴۳

۸-۲: تجربه کشور چین در توسعه صنایع روستایی..... ۴۶

۹-۲: بررسی های توجیه فنی - اقتصادی طرحهای صنایع روستایی..... ۴۸

۱۰-۲: ضرورت ایجاد نواحی صنعتی روستایی..... ۵۷

۱۱-۲: تعیین اصول و ضوابط جهت انتخاب نواحی صنعتی روستایی..... ۵۸

بخش دوم: ویژگی های محیطی و سکونتگاهی صنعتی

محدوده مورد بررسی

فصل اول: ویژگی های محیطی محدوده مورد بررسی..... ۶۲

۱-۱: جغرافیای طبیعی.....

۱-۱-۱-۱: موقع - حدود و وسعت..... ۶۲

۱-۱-۲-۱: زمین شناسی: دشت ورامین واقع در حوضه جنوبی رشته جبال..... ۶۳

۱-۱-۳-۱: ناهمواریها: دشت نسبتاً وسیع ورامین همانطور که گفته شد بر..... ۶۴

۱-۱-۴-۱: آب و هوا: از آنجا که محیط جغرافیایی و دگرگونی در ساخت و..... ۶۵

۱-۱-۵-۱: خاک: در دشت ورامین قسمت اعظم خاکها از رسوبات.....

رودخانه ای..... ۶۹

۱-۱-۶-۱: آبهای سطحی: موقعیت و شرایط طبیعی دشت موجب..... ۷۰

۱-۲-۱: قابلیت اقلیم و زراعت..... ۷۱

۱-۲-۱-۱: رابطه اقلیمی دما و بارش: مقدار متوسط بارندگی..... ۷۱

۱-۲-۱-۲: رابطه اقلیمی کشت دیم: کل اراضی زراعی بر طبق..... ۷۲

۲-۲-۳: قابلیت اقلیمی در کشت گندم و جو: دوره کشت..... ۷۴

۳-۱: ویژگی ها و قابلیت های زمین و خاک زراعی:..... ۷۴

۱-۳-۱: قابلیت و وسعت اراضی: وسعت اراضی قابل کشت..... ۷۴

- ۱-۳-۲- قابلیت و کیفیت خاک: موقعیت جغرافیایی دشت ورامین ۷۵
- ۱-۳-۳- قابلیت و عمران اراضی: ۷۷
- ۱-۴- توانهای آبیاری اراضی زراعی ۸۰
- ۱-۴-۱- آبهای سطحی - قابلیت و طرحها: ۸۰
- ۱-۴-۲- آبهای زیرزمینی - توان و روش استحصال: ۸۱
- ۱-۴-۳- کیفیت شیمیایی آبهای زیرزمینی ۸۲
- ۱-۴-۴- وضعیت زمین شناسی و سفره های آبهای زیرزمینی ۸۳
- ۱-۴-۵- طرحهای تقویت مخازن آبی زیرزمینی ۸۵
- ۱-۵- قابلیت مراتع و دامداری ۸۶
- ۸۸ فصل دوم: ویژگی سکونتگاهی و صنعت
- ۲-۱- مقایسه آبادی ها بر مبنای ویژگی سکونتگاهی و صنعت ۹۳
- ۱-۱-۲- مقایسه رده های جمعیتی آبادی ها در گروه ویژگی افزایش جمعیت ۹۳
- ۲-۱-۲- مقایسه رده های جمعیتی آبادی ها در گروه ثبات جمعیت ۹۴
- ۳-۱-۳- مقایسه رده های جمعیتی آبادی ها در گروه کاهش جمعیت ۹۷

بخش سوم: ملاحظات فضایی - مکانی در انتظام فضایی منطقه

- فصل اول: بررسی تمایزات فضائی نواحی دهستانی ورامین
 ۱-۱- تمایزات فضایی الگوی پراکنش کاربری سکونتگاهی ۱۰۶
 ۲-۱- تمایزات فضایی الگوی پراکنش کاربری صنعتی ۱۱۵
 ۳-۱- تمایزات فضایی الگوی پراکنش و کاربری دامپروری ۱۲۶
 فصل دوم: ۱۳۸
 ۲-۱- ماهیت اساسی کارکرد - مکانی صنایع کوچک ۱۳۸

۱۴۴	۲-۲ نقش اشتغال‌زایی صنایع کوچک
۱۴۸	۳-۲ نقش درآمدزایی صنایع کوچک
	فصل سوم: جایگاه صنایع کوچک در انتظام فضایی محدوده مورد
۱۵۰	بررسی
۱۵۱	۱-۳: نظام فضایی استقرار صنعت
۱۶۴	۲-۳: موقعیت مراکز روستایی در استقرار انواع صنعت
۱۶۸	۳-۳: صنعت و کارکرد نظم‌آفرینی ناحیه
۱۷۳	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۷۷	پیشنهادات
۱۷۸	پرسشنامه تولیدکنندگان
۱۸۰	پرسشنامه شاغلین
۱۸۱	منابع مورد استفاده
	ضمیمه

فهرست جداول و نمودار

فهرست جداول

- جدول ش ۱: مقایسه گروههای صنعتی در کشور از نظر ماهیت تولید ۱۱
- جدول ش ۲: مقایسه ساختار تولید و ویژگیهای صنایع بزرگ و کوچک ۱۴
- جدول ش ۳: اهداف و سیاستهای توسعه هندوستان طی پنج مرحله و هشت برنامه پنجساله ۲۰
- جدول ش ۴: تغییرات دما در یک دوره ۲۱ ساله ۶۶
- جدول ش ۵: متوسط بارش ماهیانه در یک دوره ۲۱ ساله ۶۶
- جدول ش ۶: متوسط ماهیانه تعداد روزهای یخبندان ۶۶
- جدول ش ۷: مشخصات جمعیتی آبادیهای بخش جوادآباد شهرستان ورامین ۸۸
- جدول ش ۸: ویژگی سکونتگاهی و جمعیت آبادیهای بخش جوادآباد ۹۰
- جدول ش ۹: تحول تعداد و نرخ رشد جمعیت دهستانهای ورامین در فاصله ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۰ ۱۰۸
- جدول ش ۱۰: ضریب تفرق مکانی سکونتگاهی نواحی دهستانی ورامین ۱۱۰
- جدول ش ۱۱: تعداد واحدهای صنعتی برمبنای اشتغال در نواحی دهستانی ورامین ۱۱۶
- جدول ش ۱۲: ضریب مکانی کاربری صنعتی در نواحی دهستانی ورامین ۱۱۸
- جدول ش ۱۳: ضریب مکانی کاربری دامپروری نواحی دهستانی ورامین ۱۳۰
- جدول ش ۱۴: صنایع موجود در آبادیها و ناحیه صنعتی جوادآباد با اشتغال بیش از ۲ نفر ۱۴۶
- جدول ش ۱۵: تعیین مراکز روستایی بخش جوادآباد ۱۵۹

فهرست نمودارها

- نمودار ش ۱: نمودار آمبروترمیک براساس متوسط دما و بارش ۲۱ ساله ۷۲
- نمودار ش ۲: ویژگی سکونتگاهی و صنعتی ۹۸
- نمودار ش ۳: ضریب تفرق سکونتگاهی آبادی‌های بخش جوادآباد ورامین .. ۱۱۳
- نمودار ش ۴: درصد ضریب مکانی صنایع تولیدی ۱۲۱
- نمودار ش ۵: درصد صنایع تولیدی و درصد خانوار ۱۲۴
- نمودار ش ۶: نمودار سکونتگاهی و کاربری صنعتی روستایی ۱۲۷
- نمودار ش ۷: ضریب مکانی واحدهای دامداری ۱۳۱
- نمودار ش ۸: درصد واحدهای دامی و خانوار ۱۳۴
- نمودار ش ۹: همبستگی ضریب تفرق سکونتگاهی با ضریب مکانی کاربری صنعتی
و دامداری ۱۳۶

فهرست نقشه‌ها

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ش ۱: تفکیک اراضی دشت ورامین براساس قابلیت آنها برای آبیاری ۷۷
- نقشه ش ۲: طبقه‌بندی آبهای زیرزمینی دشت ورامین ۸۳
- نقشه ش ۳: ویژگی سکونتگاهی و جمعیتی آبادی‌های بخش جوادآباد ۹۴
- نقشه ش ۴: طبقات پراکنش واحدهای صنعتی با اشتغال بیش از ۲ نفر در آبادی‌های بخش جوادآباد ۹۵
- نقشه ش ۵: ضریب مکانی تفرق سکونتگاهی در نواحی دهستانی ورامین ۱۱۰
- نقشه ش ۶: ضریب مکانی کاربری صنعتی در نواحی دهستانی ورامین ۱۱۹
- نقشه ش ۷: ضریب مکانی کاربری دامداری در نواحی دهستانی ورامین ۱۳۰
- نقشه ش ۸: پراکندگی انواع واحدهای صنعتی با اشتغال ۴ نفر و بیشتر در آبادی‌های بخش جوادآباد ۱۵۲
- نقشه ش ۹: توزیع خدمات در مراکز روستایی بخش جوادآباد (خدمات آموزشی) ۱۶۰
- نقشه ش ۱۰: توزیع خدمات در مراکز روستایی بخش جوادآباد (مخابرات - کتابخانه - باشگاه ورزشی) ۱۶۱
- نقشه ش ۱۱: توزیع خدمات در مراکز روستایی بخش جوادآباد (خدمات بهداشتی و درمانی) ۱۶۲

طرح مسئله

صنعت یک معیار مهم در سنجش توسعه اقتصادی نواحی مختلف می باشد. صنعت ماشینی و متمایز از صنایع دستی و سنتی در تامین نیازهای متنوع خود در شهرها گسترش یافته و در رشد و توسعه شهرها موثر بوده است.

محدودیت امکانات - سرمایه - تکنولوژی و مهارت عمده ترین موانع استقرار صنعت در روستاها می باشد از این رو نواحی روستایی نتوانسته اند از نقش صنعت در اقتصاد و رشد و توسعه آن بهره مند گردند.

بحث استقرار صنایع کوچک از آنجا مطرح می شود که صنایع بزرگ با نیازهای مکانی خود نمی توانند در روستاها استقرار یابند و در تامین نیازهای خود وابسته به شهرها می باشند. مهمترین مسائلی که در ارتباط با استقرار صنایع کوچک مطرح می باشد مربوط به انتخاب صنعت و شکل و مکان استقرار آن در نواحی روستایی می باشد.

صنایع کوچک بواسطه تحول در اقتصاد می توانند علاوه بر این در سایر ابعاد توسعه روستایی که بنا به ضرورت های دیگر تأثیرگذار باشند.

یکی از این ضرورت ها که در ابعاد نظر جغرافیا و در ارتباط با پیامدهای توسعه اقتصادی صنایع کوچک در رفع بی نظمی های موجود در ساختار مکانی - فضایی می تواند مورد توجه قرار می گیرد انتظام فضایی نواحی روستایی می باشد. توسعه اقتصادی در تأثیرپذیری از صنایع کوچک، نقش خود را بعنوان یک عامل واسط در انتظام فضایی نواحی روستایی ایفاء می کند.

انتقال صنعت به نواحی روستایی، اقتصاد این نواحی را متحول و پویا خواهد ساخت. اقتصاد روستایی در اتکاء به منابع محدود و شیوه کشاورزی با بهره وری کم در یک وضعیت ساکن نمی تواند شاخص های تولید درآمد و اشتغال را متناسب با رشد جمعیت افزایش دهد. انتقال صنعت می تواند بحثی در ارتباط با تکمیل مراحل تولید کشاورزی یا

بدون ارتباطی خاص با کشاورزی (صنایع آزاد) باشد. صنایع تکمیلی یا تبدیلی و صنایع متفرقه دیگر با تأثیر بر شاخص‌های فوق می‌توانند اقتصاد روستایی را از حالت بسته و سکون خارج سازد.

توسعه اقتصادی یکی از ابعاد مهم برنامه ریزی توسعه نواحی روستایی را تشکیل می‌دهد و پایه و اساس توسعه درونزای نواحی روستایی می‌باشد. اما چرا توسعه روستایی بایستی به صورت درونزا عمل نماید و اقتصاد روستایی در این زمینه از چه جایگاهی برخوردار می‌باشد؟ استقرار گله‌های روستایی حالت منفعل و تأثیرپذیری از عوامل بیرونی را در ساختار مکانی - فضایی خود نشان می‌دهند. چیزی که در اینجا جای تأمل دارد این است که روند تغییرات وضعیت اقتصادی - اجتماعی پدید آمده را شناخته و این تغییرات را در فعال نمودن قابلیت‌های نواحی روستایی به سمتی پویا و در ارتباط با عوامل بیرونی هماهنگ نمائیم.

یکی از مهمترین این تغییرات روند مهاجرت روستا - شهری می‌باشد چنانچه مهاجرت با انگیزه شغلی یا خدماتی و رفاهی باشد در جهتی که نابرابری‌های منطقه‌ای را تشدید نماید به گونه‌ای که مناطق توسعه یافته‌تر را نیز با مشکل مواجه سازد بایستی در چارچوب یک برنامه ریزی توسعه فضایی با شناخت مبدا و انگیزه مهاجرت آن را در جهت تعدیل ساختار مکانی - فضایی نواحی روستایی معطوف نمود.

اگر انگیزه مهاجرت متأثر از دست‌یابی به امکانات و تاسیسات خدماتی و رفاهی باشد می‌توان با توزیع این امکانات در چهارچوب یک برنامه ریزی سلسله‌مراتبی به آن دست یافت. اما اگر منشأ مهاجرت شغلی و اقتصادی برای دست یافتن به فرصت‌های کسب درآمد بیشتر باشد چه باید کرد؟

اقتصاد روستایی اگر نتواند زمینه‌های کسب درآمد و اشتغال را برای خانوارهای روستایی فراهم نماید بدیهی است که توسعه کالبدی نمی‌تواند جمعیت را در روستا